

Σύνοψις και σχόλια
στο πρώτο μέρος

Στην αυτοβιογραφία του, ο νεαρός μαθητής τότε Κων. Δ. Κατσαρμάς, είναι τόσο ακριβής και παρατηρητικός, με αίσθηση αξιολογική των γεγονότων, πού φαίνεται περιττό να σχολιασθούν, με τα σημερινά κριτήρια, τα γραφόμενα, θα πρέπει όμως, να επισημανθούν, για την πληρέστερη κατανόηση τους και την συνέργειά τους, στις κοινωνικές και οικογενειακές κοινωνικές σχέσεις, τις δεσμεύσεις μίας μικρής αγροτικής κοινότητας, το σιδηρόν ασφικτικό πλαίσιο, πού καθόριζε την επιλογή σταδιοδρομίας, στα γράμματα ή στα επαγγέλματα.

Το καθήκον αποκαταστάσεως των θηλέων, η ανάληψη μέρους των αγροτικών εργασιών και βεβαίως των οικογενειακών βαρών. Η σφοδρή του επιθυμία, να μάθει γράμματα, ακόμη και ξένη γλώσσα, με μέθοδο άνευ διδασκάλου, σύμφωνα με τα γραπτά του, του κατέταξαν στις πρώτες θέσεις. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό, αφού και σύμφωνη γνώμη του οικογενειακού συμβουλίου, κατέληξε υπηρέτης (υπάλληλος), σε κατάσταση τής Λιβαδειάς, όπου η διήγησή του, είναι γεμάτη αίσθημα, διηγούμενος τα πάθη των ανηλικών εργαζομένων, ξυπόλητος. Οι μετακινήσεις με τα κάρρα στους χωματόδρομους, η διατροφή και η ενδυμασία, το φαγητό στα προσκέφαλα και στο στρογγυλό σοφρά, η αγάπη της μητέρας, η απώλεια της, πού τού στέρησε, στα τρυφερά χρόνια, το προστατευτικό της δίχτυ, επηρέασαν σημαντικά την ψυχρόσυνθεσή του, χωρίς όμως να αλλάξουν τον προγραμματισμό του, την αγάπη του για τα γράμματα και κυρίως, την επιθυμία αλλαγής των συνθηκών διαβίωσης. Αυτό θα παρακολουθήσουμε, στο δεύτερο μέρος, σε μία συναρπαστική συνέχεια, με περιγραφές, γεγονότα και επισημάνσεις, τής εποχής, πού οι πρόγονοί μας, μετά από μία οικονομική κρίση, φεύγουν στα ξένα, αναζητώντας το χρυσόμαλλο δέρας, άλλοι επιτυχώς και άλλοι όχι.

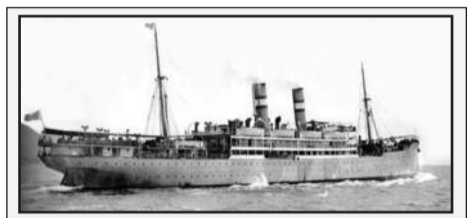
Είς Λεβαδείαν μετάβημε τον Σεπτέμβριον τού 1904. Το εμπορικόν εις ο προσελήθημεν ως υπηρέτης ήτο έν εκ των μεγαλύτερων τής Λεβαδειάς και είχεν επάρκειαν ειδών ήτοι σποικιακά, υφάσματα, φιλικά, ειδικά εποχής, σίδηρα, ξυλεία, σιδηρικά οικοδομών και χρώματα παντός είδους. Τέλος έκων άκων και προ τής ανάγκης, ως μη δυνάμενος να πράξω άλλως, επεδόθημ εις την νέαν υπηρεσίαν μετά ζήλου, ουχ' ήττον όμως είμεθα περιωρισμένοι μόνον εις την τού καταστήματος υπηρεσίαν (υπηρέτων και άλλοι δύο υπηρέται, μεγαλύτεροι μου κατά τι) αλλά και εις άλλα, ήτοι περιποίηση αλόγων, γυάλισμα παπουτσιών και μπουτών αφεντικού (έτσι ονομάζομεν τούς προϊστάμενους), κουβάλημα τών κλημάτων απ' τα αμπέλια και στο τέλος, ζύμωμα ψωμιού παρ' ημών τών ιδίων υπηρετών διά τούς εαυτούς μας (τα αφεντικά έτρωγαν ψωμιά από τον φούρνον) και πολλές αγγαρείας. Εγώ διέμενον εις την οικίαν τού ετέρου τών συνεταιρών Αντωνίου Χρυσάιτου όστις μόνον μία γραία μητέρα είχεν, αποβιώσασαν κατά την άνοιξιν. Τον χειμώνα είχε μεγάλην υγρασίαν και πολλές λάσπας. Εσηκωνόμεθα νύκτα και ανοίγαμεν το πρωί το κατάστημα, ως εσυνήθιζετο, εγώ μεν, μη έχων κάλτσες, αλλά ξεκάλτσας και με τα τσαρούχια. (παπούτσια φορούσαν οι πλούσιοι και ευγενείς) έπαθα από χιονίστρες και άναβαν τα πόδια μου και υπέφερον πολύ. Παρήλθαν τα Χριστούγεννα και Νέον Έτος και τας Απόκριας, μάς έδωσαν άδεια και επήγα εις το χωριόν μου, στο πατρικό μου σπίτι, μεταβάς σιδηροδρομικώς και έτσι είδα, τα αδελφάκια μου, τον πατέρα μου και την νέαν μητέρα, μείνας δύο ημέρας μόνον, επιστρέψας πάλιν εις την υπηρεσίαν μου. Το Πάσχα δεν μετεβην εις το χωριό μου, αλλά παρέμεινα εις Λεβαδείαν, εκτελών πλέον και τού μαγαζιού υπηρεσίαν, ανωτέρου υπηρέτου, διότι εσυνήθισα καλά εις όλα πλέον, οι δε άλλοι οίτινες ήσαν αρχαιότεροι ησθένησαν. Εν τώ μεταξύ, κατ' εκείνας τας ημέρας είχεν έλθει εις Λεβαδείαν και ο καθηγητής Γιαννούτσος, ο Σχολάρχης μου εις Αταλάντη, όστις ελθών εις το κατάστημα εις ο υπηρετούν και ιδών με υπηρετούντα, μετά μεγάλης αγαπητικής εξεφράσθη, κατά τού πατρός μου και θείου μου, διότι με διέκοψαν από το σχολειόν, συστήσας εις τούς προϊσταμένους μου, τα προσόντα άτινα, διά τα γράμματα είχαν. Εννοείται ότι ταύτα μοι υπενθύμισαν τα παρελθόντα : θάνατον μητρός μου πλέον και τας ύβρεις άς ήκουον από τούς προϊσταμένους, έχοντας την αξίωσιν, άν και μικρός, να σύρω εις το καροτσάκι, τρεις σάκκους θειάφι και άλλα βάρη, και ούτω να μεταβαίνω κρυφά, εις το υπόγειον ή αχυρώνα, όπου το άλογον και να κλαίω, να κλαίω με παράπονον, ιδία διά την μητέρα μου, η οποία αν έζη, δε θα ήδικούμην. Τέλος, ενώ πλέον είχα συνηθίσει καλώς, εις όλα τα τού καταστήματος και εκπρόδευον πλέον, εις την εξάσκησιν τού εμπορίου, κατ' Άύγουστον τού έτους 1905, όλως αιφνιδίως απεβίωσεν η αδελφή μου Γαρουφαλία, ηλικίας 13 ετών εξ αιματουρικού πυρετού, δηλαδή ασθενείας εξ ής και η μήτηρ μου απεβίωσε και ο αδελφός μου Γεώργιος κατά την ως άνω εποχήν, ευτυχώς εκινδυνευσεν. Είς Λεβαδείαν ήλθεν και με παρέλαβεν ο τότε υπηρέτης τού πατρός μου, Κωνσταντίνος Μπαούρδος, ίνα με φέρη να παραστώ κατά την κηδείαν. Ηθέλησε και ούτως να με αποπλανήσει, ότι δεν απεβίωσε, ή ο άλλος υπηρέτης Κουτσογιώργος, όταν απεβίωσεν η μητηρ μου αλλά δεν έγινετο πιστευτός παρ' εμού, γνωρίζων πλέον ακριβώς,

ΕΓΕΝΝΗΘΗΝ ΕΝ ΔΡΑΧΜΑΝΙΩ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΑΤΕΙΑΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1889... ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΔΗΜ. ΚΑΤΣΑΡΜΑ ΜΕΡΟΣ Β'

Γράφει ο Παν. Γεωρ. Δημάκης, Υπεύθυνος Ιστορικού Αρχείου Δήμου Αμφικλείας Ελατείας Email: pgdimakis@gmail.com

εκ τού προηγούμενου, περί τίνος επρόκειτο. Εννοείται δε, ότι η δεύτερα αυτή εις θάνατον δοκιμασία μου εις τοιαύτην ηλικίαν με έκαμε και σκεπτικόν, επιστρέψας δε εις Λεβαδείαν μετά την κηδείαν τής αδελφής μου έκλειον ήδη δύο προσφιλείς χαθείσας υπάρξεις, μητέρα και αδελφήν, εξαιτίας τής οποίας, ως εδικαιολογείτο ο πατήρ μου, ενδιαφερόμενος δήθεν δια την οικονομικήν αποκατάστασιν της, με διέκοψεν από το σχολειόν, υποστάς κι εγώ την θυσίαν ταύτην, με καρτερίαν δια την αδελφήν μου, ήτις τώρα εχάθη και αυτή, αλλά και εγώ κατεδικάσθημ εις την αφάνειαν τών γραμμάτων και επιστήμης, διά βίου. Τέλος επιδοθείς μετά ζήλου εις το εμπόριον επέπρωτο ούτε και τούτο να εξακολουθήσω, καθόσον ο πατήρ μου, φέρων βαρέως, τον θάνατον τής αδελφής μου και μήν έχων άλλον εις την οικίαν, εκτός όμως σχολάσαντες, να προσλαμβάνωμεν τοιούτων, διότι εγώ εμεγάλωσα και μόνο εργάτας εβάχαμεν εις τα αμπέλια και άλλαις εργασίαις, ως θερσιμόν κ.λ.π. αν δεν επρολαβαίναμεν μόνον μας, τού πατρός μου αποφεύγοντος, επ' όσον είχεν εμέ να εργάζεται. Τέλος, γεωργός καταλήξας, δεν έκαμα και την μελέτην, ιδία κατά τον χειμώνα ότε μοι εδίδετο η ευκαιρία. Καθ' όλον το διάστημα, τής εις το χωριόν μου παραμονής μου, ότε ο χαρακτήρ μου και η συμπεριφορά μου, προς όλους ήτο άριστη, μηδέποτε και εις ουδένα δώσας και την ελαχίστην αφορμήν, δ' οιονδήποτε λόγον, αν και ηλικία μου κατά την αυτή εποχήν ήτο από τού 16ου έτους τής ηλικίας μου μέχρι τού 20ου, συναναστρεφόμενος πάντοτε, μετά των ομοίων μου και ιδία, μετά τού άλλοτε συμμαθητού μου και εξαδέλφου μου Ιωάννου Ηλιοπούλου. Τέλος ως προείπον, μελετών ιδία ωφέλιμα βιβλία, άτινα εις την βιβλιοθήκην, τού θείου μου Σταμοπούλου ελάμβανον, είχαν καιρόν, εις το τέλος ενεσηκιάσθη μοι, τής ιδέας όπως μεταναστεύσω εις Αμερικήν, έπεισα τον πατέρα μου και μοι ηγόρασε, μίαν μέθοδον Αγγλικών άνευ διδασκάλου, αντί δραχμών πέντε, παρά τού Σχολάρχου Οικονόμου και επεδόθημ κατά τον χειμώνα τού έτους 1910, εις την μελέτην ταύτην, εκμαθών την Αγγλικήν, σχετικώς καλώς, πλην τής άρτίας προφοράς. Ούτω δε κατά τον Φεβρουάριον τού 1910 ανεχώρουν από την πατρικήν μου οικία και εκ τού χωριού μου δια την Αμερικήν, μετά των άλλων συμπατριωτών μου Γεωργίου Ανδρέα Αναγνωστοπούλου, Σπυριδωνος Κ. Χαραλάμπους, Κωνσταντίνου Αντ. Τσόκα, εφοδιασθείς παρά τού πατρός μου διά 500 δραχμών διά τα ναύλα μου. Ούτω, την 10ην Φεβρουαρίου ακριβώς, το 1910 εγκατέλειψα την πατρικήν εστίαν, μετά τών δύο μικρών αδελφών μου Γεωργίου και Νικολάου (γεννηθέντος τον Φεβρουάριον 1906 εκ της νέας μητρός), αφήσας οπίσω λύπην, ουχί μόνον εις τούς συγγενείς αλλά και εις τούς ξένους εισέτι. Η αναχώρησή μας, εγένετο σιδηροδρομικώς εκ Κηφισχωριού και κατήλθομεν, εις Αθήνας όπου διά πρώτην φοράν τότε μετέβην. Είς Αθήνας παρεμείναμεν επί τριήμερον, συνοδευθείς παρά τού θείου μου Ιωάννου Ν. Σταμοπούλου, και αφού ηγόρασα έν' κοστούμι, αντί 25 δραχμών ίνα εμφανισθώ εις Αμερικήν, με Ευρωπαϊκά, διότι είχα μάλλινα εγχώρια, και, αφού ηγοράσαμεν τα εισιτήριά μας, από πρακτορείον τού Πειραιώς, αποπλέον εκ Πειραιώς την 13ην Φεβρουαρίου, ημέραν Κυριακήν Απόκριαν και ώρα 5ην μ.μ. διά τινός Αυστριακού ατμοπλοίου τής γραμμής, όπως αποβιβασθώμεν εις τινά Ιταλικόν λιμένα. Πρώτην φοράν εισερχόμενοι εις ατμόπλοιοι, εμείς, έχοντες εισιτήρια τρίτης θέσεως οδηγήθημεν ως κτήνη εις τα αμπάρια τού ατμοπλοίου τούτου. Μετά τριήμερον πλούν, διελθόντες εκ Καλαμών, Πατρών, Κερκύρας ήν και εθαύμασα ως και εκ τής ωραιότητος τής τε πόλεως και νήσου όπου εν τινάς ώρας εμείναμεν εις Αγίους Σαράντα Ηπειρου Τουρκίας, εφθάσαμεν εις Πρίντζι (Βρινδίσιον) Ιταλίας περί το λυκαυγές της Τετάρτης. Εκεί αποβιβασθέντες, εθεωρήθημεν υπό ιατρού τού λιμένος και οδηγηθέντες, εν τώ αρχαίω φρουρίω, επί νησίδος ευρισκομένου, απελυμαίναμεν τα ρούχα μας άπαντα. Μετά την απολύμανσιν απεβιβασθηκαμεν εις την πόλιν ήτις είναι ωραία και κατάφυτος εις τα περίξ εκ πορτοκαλεώνων και λεμονεώνων. Εμείναμεν καθ' όλην την ημέραν εις Σιδηροδρομικόν Σταθμόν, αφού πρότερον περιήλθομεν όλην την πόλιν θαυμάσαντες την αγοράν της, ιδών εν μέσω χειμώνας κόκκινες ντομάτες και περί την 5ην εσπερινήν ώραν επεβιβάσθημεν τής αμαξοστοιχίας, δια Νεάπολιν, αναχωρούντες μετά χαράς μεγάλης. Διήλθομεν διά μέσω πολλών πόλεων ως και τού Τάραντος, πόλεως μεγάλης προς τον νότιον κόλπον της Ιταλικής Χερσονήσου κειμένης, ευρισκόντες καθ' οδόν πλείστους πορτοκαλεώνας και λεμονεώνας, μετά μεγίστης επιμελείας καλλιεργημένων, ως και άμπλους μετά ελαιόδένδρων και συκών εν τώ μέσω αυτών, αλλά εν τοσαύτη σειρά φυτευμένων και εν άριστη καταστάση κλαδευμένων,

ώστε βλέπων τών πρώτων ελαίων ως ομβρέλαν δεν έβλεπες τας άλλας εις την ιδίαν σειράν. Τόση ήτο η ευθύτης τους. Εταξείδευσαμεν συνεχώς καθ' όλην την νύκτα ερχομένων επιβατών Ιταλών εις τούς ενδιάμεσους σταθμούς, μετανάστας και αυτούς, με κόκκινα μανδήλια στο λαιμό, είδος γραβάτας και κλαουσουσών τών μητέρων των, κατά τον αποχαιρετισμόν. Και ούτω εξημερώσαμεν ταξιδεύοντες και διερχόμενοι, δια πλείστων σπράγγων (δηλαδή γαλαριών) εξ ών μία πολύ μεγάλη κάτωθεν όρους διερχομένη και αφ'ού διήλθομεν πλησίον τού ηφαιστείου Βεζουβίου τού οποίου η κορυφή εξέμενε κενή και διά μίας παραλιακής πόλεως Σαλέρνον εφθάσαμεν περί την 2αν μ.μ. εις πόλιν Νεάπολιν τής Ιταλίας. Ενταύθα παραληφθέντες υπό πράκτορος τής Εταιρείας οδηγήθημεν αρχικώς προς νέαν απολύμανσιν και κατόπιν εις ξενοδοχείον όπερ η Εταιρεία επλήρωσεν, ημείς μη υποβαλλόμενοι εις έτερα έξοδα πλην τού εισιτηρίου. Αλλά ξενοδοχείου αρχαίου κτηρίου, μείναντες ενταύθα, δύο εισέτι ημέρας παρακολουθόντες τα αίσχιστα, εις το ξενοδοχείον συμβάντα, ένεκα μεγάλου ευτελισμού και εξερχόμενοι περιεργαζόμεθα την πόλιν ήτις είχε κτίρια πανάρχαια, οδούς βρωμεράς και εν τή παραλία υπαίθρια μαγειρεία, ιδία μακαρονίων*, άτινα πολύ αγαπούσαν οι Ιταλοί και τέλος, ουδέν λωποδυτικόν δυστύχημα μας συνέβη, και τέλος την 19ην Φεβρουαρίου, ημέραν Σάββατον (τής Τυροφάγου) και ώρα 4ην μ.μ. εκπλεύσαμεν εκείθεν, διά τού ατμοπλοίου Regina d' Italia (Βασίλισσα τής Ιταλίας) κατευθύνθέντες εις Παλέρμον τής Σικελίας ένθα επί εικοσιτετράωρον πλείναμεν (ήτοι κατά την Κυριακήν τής Τυροφάγου). Εκείθεν να επλεύσαμεν κατ' ευθείαν εν τη Μεσογείω επί ωκεανώ διά Νέαν Υόρκην.

Το ατμόπλοιο Regina d'Italia.

*ΠΕΡΙ ΜΑΚΑΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ Ο ΛΟΓΟΣ

Από τα αρχαία χρόνια, τα ζυμαρικά δεν ήταν άγνωστα στην Ελλάδα, ονομαζόμενα λόγω τής εμφανίσεως των, ως σκωληκίδων, σε πρόδρομη βέβαια μορφή. Το Παλέρμον στην Σικελία, η Νάπολη, πού είχαν πολυφυλετικό μίγμα πληθυσμού, ήσαν οι χώροι, όπου οι Άραβες πριν, ή, και ο Μάρκο - Πόλο μετά, έφεραν τα μακαρόνια, ανεπτύχθη δε και η μαγειρική τους κουλτούρα, όπως την γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Μάλιστα η δημιουργία τής δημοφιλούς «καρμπονάρα» ήταν εφεύρημα, τής μουσικής επαναστατικής απελευθερωτικής εταιρείας τών "Καρμπονάρων" πού είχε τρομο-

κρατήσει τότε, την σιδηρά Ιερά Συμμαχία τής Ευρώπης. Οι χώροι κατανάλωσης και παρασκευής τών μακαρονίων ήταν και οι χώροι, όπου σύχναζαν και συνεδρίαζαν, οι καρμπονάροι, και, ήταν σαφές ότι ήταν σημεία λαϊκών συγκεντρώσεων. Η παλαιά χαλκογραφία, πού παρατίθεται, ζωντανεύει έναν τέτοιο χώρο, παρασκευής και κατανάλωσης μακαρονίων, όπου μαγειρίσσει παρασκευάζουν και σερβίρουν, με μία ξύλινη ράβδο, αλλά και με τα χέρια, και οι πελάτες καταναλώνουν με ένα περιέργο τρόπο, με το χέρι, αλλά και κατευθείαν από το πιάτο, αυτό το «ανατρεπτικό» όπλο της εποχής. Στα καθ' ημάς, φαίνεται ότι ο αυτοβιογραφούμενος Κ. Κατσαρμάς, γνώριζε τα μακαρόνια, αφού δεν τον εκπλήττων, αλλά σχολιάζει τα δυσώδη λαϊκά λιμανίσια μαγειρεία, όπου σύχναζαν οι πένητες και αποσυνανάγωγοι, εκρηκτική επαναστατική ύλη τής εποχής. Στην κοιλίδα τού Κηφισού, ανάλογα παρασκευάσματα, από σταρένιο αλεύρι, με ή χωρίς αυγά, ήσαν στα αγροτικά νοικοκυριά, οι ρανιστές, σταγόνες ζύμης σε ζεματιστό νερό, ζεματισμένες με καυτό λάδι και τυρί, ή το φύλλο (έτσι το λέμε τοπικά, όχι χυλοπίτες), σε μακρόστενες, ανισοπαχείς λωρίδες, με λοξή τομή. Αυτά ήταν και είναι, ακόμη από τα κοινά μαγειρικά, αγροτικά πιάτα.